

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Молоднякова Ірина Анатоліївна

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В ЗАКЛАДАХ
ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ**

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

РЕФЕРАТ
випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота»
(Управління соціальним закладом)»

Умань – 2021

Випускною кваліфікаційною роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті
імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук
Карпич Ірина Олександрівна

РЕЦЕНЗЕНТ: кандидат педагогічних наук, доцент
Бондаренко Галина Василівна

Захист відбудеться 16 грудня 2021 року об 9.00 на засіданні Екзаменаційної
комісії

З роботою можна ознайомитись на кафедрі *назва*, за адресою: 20308,
м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 202

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА	9
1.1. Сутність процесу соціалізації у науковій літературі.....	9
1.2. Соціалізація дітей в закладах інтернатного типу.....	22
1.3. Особливості діяльності закладів інтернатного типу як інституту соціалізації дітей.....	29
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ	42
2.1. Експериментальна робота з визначення особливостей соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.....	42
2.2. Поради та рекомендації для здійснення процесу успішної соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.....	47
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нестабільна економічна ситуація в країні, зниження життєвого рівня багатьох сімей, наявність значних верств населення, що перебувають за межею бідності, ослаблення інфраструктури охорони здоров'я, освіти та культури помітно погіршили становище дітей, можливості сім'ї та держави щодо їхнього життєзабезпечення, розвитку та соціалізації. У зв'язку з цим виникає низка серйозних проблем у всіх сферах життєдіяльності сім'ї, які необхідно вирішувати спільними зусиллями членів сім'ї, державних органів та громадських об'єднань. Загальний низький рівень доходів населення супроводжується їхньою значною диференціацією, концентрацією малозабезпеченості у сім'ях з кількома дітьми, у молодих сім'ях з маленькими дітьми, з дітьми з інвалідністю, неповних сім'ях, сім'ях безробітних з дітьми тощо.

Серед різних категорій населення серед бідних найчастіше виявляються сім'ї із неповнолітніми дітьми. Низькі доходи сімей з дітьми є безпосередньою причиною недостатнього (за якістю, а малозабезпечених сім'ях – і за кількістю) харчування, проведення належного лікування, зниження споживання послуг сфери освіти, слабкої організації дозвілля та відпочинку під час канікул, культурних заходів для дітей.

Важливою проблемою є повноцінна реалізація виховної функції сімей. У батьків залишається все менше часу для виховання дітей у зв'язку з необхідністю додаткової роботи для забезпечення потреб сім'ї. Серйозної уваги потребує також підвищення педагогічної та психологічної культури батьків. Виявилось поширення якісно нового явища – так зване «приховане соціальне сирітство», пов'язане з погіршенням відносин батьків з дітьми, що призводить до виходу дитини з сім'ї.

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини, діти тимчасово або постійно позбавлені сімейного оточення або діти, які не можуть залишатися в такому оточенні, мають право на особливу допомогу та захист, які надає держава. Головною метою державної соціальної політики щодо дітей-сиріт та

дітей, які залишилися без піклування батьків, є забезпечення їх соціалізації, соціально-психологічної реабілітації та успішної інтеграції у суспільство.

Основними напрямками у роботі з ліквідації та профілактики соціального сирітства є: соціальний захист сім'ї, підвищення батьківської відповідальності та збереження дитини в сім'ї; вдосконалення законодавства щодо захисту прав та законних інтересів дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків; розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків; розвиток системи освітніх установ для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків; вирішення питань постінтернатної адаптації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Криза сучасної сім'ї, яка констатується фахівцями, негативно позначилася на стані дитинства в країні, призводячи до зростання соціального сирітства та збільшення кількості таких закладів, як дитячі будинки та школи-інтернати.

У зв'язку з цим, інший аспект актуальності теми нашої роботи пов'язаний з проблемами створення умов у закладах інтернатного типу, які сприяють успішній соціальній та психологічній адаптації дітей-сиріт та їх інтеграції до суспільства. Проблемі виховання дитини без сім'ї надається особливого значення. Дитина, яка виховується в дитячому будинку або інших типах інтернатних закладів, має певні особливості в психічній та емоційно-особистісній сфері, у міжособистісних відносинах з однолітками та дорослими, детермінованими різними факторами, зокрема, неможливістю повноцінної реалізації вродженої потреби у спілкуванні з близькими людьми.

Дитина-сирота вимагає, перш за все, специфічних методів організації виховного процесу. Основною ідеєю виховання є створення умов для становлення такої особистості, яка в процесі свого розвитку набуває здатності самостійно будувати свій варіант життя гідної людини. У зв'язку з цим процес соціалізації вихованців закладу інтернатного типу становить значний інтерес, як у теоретичному, так і в практичному плані.

Ступінь розробленості проблеми. Процес соціалізації є предметом дослідження фахівців багатьох галузей наукового знання. Психологи, філософи, соціологи, педагоги, соціальні психологи розкривають різні аспекти цього процесу, досліджують механізми, етапи та стадії, фактори соціалізації. Проте проблеми соціалізації дітей закладів інтернатного типу у вітчизняній літературі мало вивчені.

Необхідність підготовки дітей до майбутнього життя визнали багато педагогів-мислителів: Я. Коменський, І. Песталоці, Ж. Руссо, Я. Корчак, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський – глибоко вірили у можливості людини, у її прагнення пізнати світ, а отже, пізнати та розвинути себе. Сучасні концепції виховання (Є. Бондаревська, І. Іванов, В. Караковський, А. Мудрик, Г. Селевко, Н. Таланчук, Н. Щуркова та ін.) – «свідчать про безперервні оптимістичні по суті дослідження виховання стосовно нових умов». Особливого значення виховання набуває у стінах дитячого будинку. І. Дубровіна, В. Мухіна, А. Прихожан та ін., які досліджували особливості психологічного розвитку дітей-сиріт відзначають, що традиційна система виховання, що склалася в навчально-виховних закладах інтернатного типу та дитячих будинках, не забезпечує всієї повноти знань, умінь та навичок, необхідним вихованцям для успішного вступу їх у доросле життя.

Нині «система державних установ сприяє формуванню у випускників інтернатних установ громадянської зрілості, навичок самовизначення і самореалізації у суспільстві». Таким чином, актуальність та недостатня розробленість проблеми визначили тему нашого дослідження – **«Особливості соціалізації дитини в закладах інтернатного типу».**

Мета дослідження – визначити особливості соціалізації дитини в закладі інтернатного типу.

Об'єкт дослідження – соціалізація дитини в закладах інтернатного типу.

Предмет дослідження – умови успішної соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.

Відповідно до теми, мети, предмету висунуто такі **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати сутність процесу соціалізації у науковій літературі.
2. Проаналізувати процес соціалізації дітей в закладах інтернатного типу.
3. Висвітлити особливості діяльності закладів інтернатного типу як інституту соціалізації дітей.
4. Здійснити дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.

Гіпотеза дослідження містить припущення про те, що процес соціалізації дітей в закладах інтернатного типу буде успішним при створенні наступних організаційно-педагогічних умов:

- покращення матеріального добробуту закладу, створення середовища комфорту та затишку, максимально наближеного до домашнього;
- організації відкритого освітнього простору (навчального, дозвілля, виробничого);
- забезпечення практико-орієнтованої спрямованості формування у вихованців образу майбутньої професійної діяльності;
- розроблення комплексних заходів, спрямованих на зміцнення родинних відносин, повернення дитини до сім'ї;
- підготовки працівників закладу до вирішення проблеми соціалізації дітей, які залишилися без піклування батьків;
- створення виховного середовища всередині закладу, що сприяє успішному процесу соціалізації дитини.

В процесі нашого дослідження використовувалися наступні **методи**:

- *загальнотеоретичні* (аналіз наукової літератури, вивчення та узагальнення досвіду вчених, побудова гіпотез);
- *емпіричні* (спостереження, бесіда, анкетування);
- *статистичні* (обробка здобутих експериментальних даних).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі КЗ «Білгород-Дністровська спеціальна школа Одеської обласної ради».

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- Охарактеризовано сутність процесу соціалізації у науковій літературі.
- Проаналізовано процес соціалізації дітей в закладах інтернатного типу.
- Висвітлено особливості діяльності закладів інтернатного типу як інституту соціалізації дітей.
- Здійснено дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані як навчально-методичне забезпечення при викладанні окремих навчальних дисциплін у ЗВО, зокрема навчальної дисципліни «Основи соціалізації особистості», у процесі підготовки соціальних працівників, у практиці роботи працівників соціальної сфери, закладів вищої освіти, закладів інтернатного типу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки нашого магістерського дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (15 жовтня 2020 р., 12 жовтня 2021 р., м. Умань); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки працівників соціальної сфери» (22 квітня 2021 р., м. Умань).

Публікації за темою. Результати роботи висвітлено у 1 публікації, які відображають основні наукові результати магістерського дослідження (Молоднякова І. Соціалізація дитини в умовах школи-інтернат. Актуальні

проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Умань, 12 жовт. 2021 р. та II Міжнар. наук.-практ. симпозиуму з інклюзивного туризму м. Умань, 27 трав. 2021 р. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Рівненський держ. гуманіт. ун-т [та ін.] ; [ред. кол.: Коляда Н. М., Кравченко О. О., Албул І. В. [та ін.]. Умань : Візаві, 2021. С. 35–38).

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділі, висновків, списку використаних джерел (61), 1-го додатку. Загальний обсяг тексту магістерської роботи складає 73 сторінки, із них 65 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено теоретичне узагальнення та вирішення важливого й актуального завдання, що полягає у визначенні особливостей соціалізації дитини в закладі інтернатного типу.

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість зробити такі висновки:

1. Охарактеризовано сутність процесу соціалізації у науковій літературі.

Проблему соціалізації та її окремі аспекти вивчають філософи, педагоги, етнографи, соціологи, психологи та представники інших наук. Поняття «соціалізація» спочатку належало до понять політекономічної теорії та означало усупільнення землі чи засобів виробництва. Своє сучасне трактування воно вперше придбало у роботі Ф. Гіддінгса «Теорія соціалізації», де воно визначалося як «розвиток соціальної природи або характеру індивіда».

Аналіз різних підходів вчених до визначення поняття «соціалізація» засвідчило, що не існує однозначного пояснення сутності цього процесу, що підкреслюється як складністю проблеми, так і рівноправністю підходів до його вивчення.

На нашу думку, доречним є визначення поняття «соціалізація» поданого А. Андрєвою, яка вважає, що соціалізація – це двосторонній процес, який включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку – процес активного відтворення системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення до соціального середовища.

Встановлено, що сутність процесу соціалізації розкривається на перетині таких її процесів, як адаптація, інтеграція, саморозвиток та саморегуляція. Їхня єдність забезпечує оптимальний розвиток особистості протягом усього життя людини у взаємодії з навколишнім середовищем.

2. Проаналізовано процес соціалізації дітей в закладах інтернатного типу.

З'ясовано, що для дітей, які виховуються в закладі інтернатного типу характерне:

- відсутність спілкування з батьками, нестача тактильних та емоційно-забарвлених контактів із ними, що є причиною формування негативних особистісних утворень (страхів, психологічних захистів та бар'єрів, комунікативних деструктивних тенденцій);

- відсутність особистого досвіду нормального життя у сім'ї, недостатній розвиток індивідуальності, що характеризується низьким рівнем свідомості, зниженою власною активністю;

- відсутність досвіду соціальних контактів із людьми за межами закладу (проблеми у спілкуванні – там, де це спілкування вільне, де потрібно будувати відносини, низька схильність до довірчого спілкування з однолітками і ще менша – з дорослими);

- несформованість потреби та здатності працювати, утриманство, нерозуміння матеріальної сторони життя, відносин власності;

Встановлено, що діти, які виховуються в закладах інтернатного типу, вирізняються за рядом показників: інтелектуальному розвитку, особливостями емоційно-вольової сфери, особистісними особливостями.

3. Висвітлено особливості діяльності закладів інтернатного типу як інституту соціалізації дітей.

Заклад інтернатного типу – одна з установ, життєдіяльність якої виявляє взаємозв'язок продуктивності педагогічної дії та формування соціокультурного досвіду вихованців.

Дитина, яка виховується в закладах інтернатного типу має певні особливості у психічній та емоційно-особистісній сфері.

Можна виділити такі особливості закладу інтернатного типу як інституту соціалізації дітей:

- чітка регламентація життєдіяльності;
- відсутність свободи вибору;
- наявність вузького кола спілкування;
- включення дітей до системи ігрової та навчальної діяльності;
- включення дітей до колективних форм трудової діяльності;
- створення виховного середовища, яке передбачає взаємну відповідальність всіх учасників виховного процесу тощо.

4. Здійснено дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціалізації дитини в закладах інтернатного типу.

Визначено особливості успішної соціалізації дитини в закладах інтернатного типу, а саме :

- створення середовища комфорту та затишку, максимально наближеного до сімейного;
- організація відкритого освітнього простору (навчального, дозвілля, виробничого);
- забезпечення практико-орієнтованої спрямованості формування у вихованців образу майбутньої професійної діяльності;

- розроблення та впровадження комплексу заходів, спрямованих на зміцнення родинних відносин, повернення дитини до сім'ї;
- професійна спеціальна підготовка працівників закладу, яка спрямована на формування їхньої компетентності з питань соціалізації дітей, які виховуються в закладах інтернатного типу;
- створення виховного середовища всередині закладу, що сприяє успішному процесу соціалізації дитини.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розкриття проблеми. Накопичений теоретичний та фактичний матеріал потребує подальших наукових розвідок та уточнення. Зокрема, перспективами наступних досліджень вбачаємо у вивченні проблеми соціальної роботи з сім'ями групи ризику, особливості соціалізації дитини з сім'ї групи ризику.